

SZÁVAI FERENC:
A föderális Európa múltja, jelene és jövője.
A multinacionális államok felbomlásának problémája

1.1. A föderalizmus fogalma, formái és megjelenése

A föderalizmust nemzetközi, társadalmi és belső állami rendezőelvként definiálhatjuk, egy sokrétű és komplex jelenség. Különösen a 19–20. században többféle változata alakult ki. Napjainkig nincsen általánosan elmélete, ami egységesen alkalmazható lenne. A föderalizmus a következő területeken jelenik meg:

1. A közjogi belső állami szférában. Itt az áll a középpontban, hogy a mindenkori állam ügyei nemzeti, regionális és vallási alapon többretegűen a föderalizmus alapelvei szerint szerveződnek. Ezt az államot szövetségi államként jelölhetjük meg. Ebben a formációban a főhatalom megosztásáról beszélhetünk a szövetségi állam és a tagállamok között, kölcsönös függőségi viszonyt jelentett mindez.
2. A második megjelenési formája az államok feletti nemzetközi szféra. Az államszövetség, konföderáció átlépi a határokat. A 20. században együttműködési lehetőség nyílt a nemzetközi szervezetekben (Népszövetség, ENSZ, Európai Közösség). A tagállamok a nemzetközi szuverenitásukat teljes mértékben élvezik.
3. Az emberi és társadalmi egyesületek és szövetségek (pártok, szövetségek, szövetségek és egyesületek).

A föderalizmus multifunkcionális jellegű rendezőelv, mai célkitűzései és ismertetőjegyei a következők:

1. A kis térségek és csoportok önrendelkezését szolgálja a fölérendelő egésszel szemben.
2. Védelmet jelent a modern hatalmak mindenhatóságával szemben, így az abszolutizmussal és a központosítással.
3. A hatalmas szomszédokkal szemben a kis államok túlélési esélyeinek biztosítására törekszik a föderatív elképzelés.
4. A nemzeti, vallási, gazdasági és társadalmi feszültségek lehetőségei mellett megkonstruált államban az önmegtartóztatás eszköze.
5. Kiegyenlítő funkciója volt a kis és a nagy csoportok és szervezetek között, illetve az összállam és a részrégiók között.

A föderalizmus kialakítási rendezőelvnek számítania kell a következőkkel:

- A belső struktúra kialakításakor jelentős véleménykülönbség keletkezhet.
- A részt vevő partnerek fő célja saját pozíciójuk biztosítása, érdekeik érvényesítése.
- A lehetséges partnerek nem hozzák nyilvánosságra belső fenntartásaikat.
- Általánosságokban igaz, hogy a különböző megoldási javaslatok esetén hiányzik az egységes elképzelés (kereskedelmi, kisebbségi kérdések stb.)
- A hasonló és a különböző rendszerek esetéről esetre kölcsönhatással vannak egymásra.
- A gazdasági válságok különös hatást gyakorolnak az integrációs törekvésekre.
- A föderáció gondolatának képviselői nincsenek a politikai döntéshozatal központjában.
- A populista hatások nagy kihívást jelenthetnek a föderalizmusra.
- Sok tradicionális nagyhatalom leplezetlenül visszautasította a föderációs döntéseket (Hantos Elemér koncepciója, Tardieu terv, Tito föderatív elképzelése).

- A nemzeti sztereotípiák hosszantartó befolyásoló hatása.
- Integrációs ideológiák: föderáció és nacionalizmus. Mindegyik az egység, a homogenitás, biztonság és stabilitás irányába hat. Kölcsönös kapcsolat. Konkurenciaként lépnek fel, ellentétes célok, nemzeti önrendelkezés. A dialektikus szintézis nehézsége.
- Nehéz megállapítani a föderalista szerkezet realizálásának lehetőségeit, a múltban hiányzott rá a készség és a nehézségek legyőzésére való készség.¹

Ha az európai egyesülés elméleti iskoláit vizsgáljuk, akkor abban ott találjuk a föderalizmust a funkcionalizmus és a kormányköziség (intergovernmentalizmus) mellett. Immanuel Kant szerint a föderalizmus alkotmányos biztosíték a háború fenyegetése ellen. Az Európai Unió lényege az együttműködés és a verseny sajátos dialektikája. Olyan rendszer, melyben érvényesül a hatalmi munkamegosztás.²

II.2. Állam, terület, területszerzés. Államutódlás, államazonosság

A területi kiterjedés fontos korlátja, vagy éppen lehetősége lehet az állami szervezetekben élő emberi társadalomnak. A történelem folyamán ezek többször megváltoztak, a területi kiterjedést gyakran erőszakos módon módosították. Területek nőttek, csökkentek, új államok keletkeztek, vagy régiék szűntek meg. Mindezek többnyire fegyveres konfliktusok hatására történtek, a végeredményt a nemzetközi jog már „csak” regisztrálta.³

A nemzetközi jogban az állam megszűnés összefügg az államutódlás szabályozásával, ami egyben jelenti a megszűnő állam legfontosabb attribútumainak (jogok és kötelezettségek) viselését. Az állam megszűnésének vizsgálatában kiindulópont tehát az 1978. évi és 1983. évi ENSZ konvenció, amely ezzel kapcsolatban elsőként a nemzetközi szerződésekkel, majd az államvagyon és államadósság, levéltárak jogfolytonosságának, illetve megosztásának kérdésével foglalkozott.⁴

Ilyen értelemben a területátadásnak azokat a következményeit látjuk, amely tematikailag nagyrészt az Osztrák–Magyar Monarchia felosztása során is megfogalmazódott, még az ENSZ konvenciók előtt.⁵

A dismembratio (egy állam széthullása, felbomlása, feldarabolása) kapcsolódik általában az állam megszűnéséhez, egyben jelenti annak több nemzetközi jogi alanyra történő szétesését, illetve azok keletkezését.⁶

II.3. A felbomlás (széthullás) és államutódlás történelmi távlatból. Az államutódlás típusai

1. Jogilag és történetileg megkísérrelhetjük a dismembratio és divisio eseteit feltérképezni és értékelni, ennek megfelelően találhatunk itt rövid (kérészerűtű) formációkat ugyanúgy, mint a Német Római Szent Birodalom, vagy a multinacionális Török Birodalom, vagy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását. De ehhez a fogalmi körhöz kell kapcsolnunk 1945 május 8/9-én Németország kapitulációját, amely egyben a birodalom bukását és megszűnését jelentette. Ugyanerre az eredményre jutunk, ha az 1989 utáni fordulat államutódlási kérdéseit kutatjuk, a Szovjetunió, Jugoszlávia majd Csehszlovákia szétválását, de Németország újraegyesítését is.

A dismembratio példái számos határesetet jelentenek a gyakorlatban, egy állam széthullásának következményei eltérőek lehetnek, mindez ösztönzi a további kutatásokat.

2. A különböző lehetőségeket figyelembe véve az államok közötti utódlás hat esetét, típusát különbözteti meg a szakirodalom:
 - a) a területi engedmény, cessio;
 - b) az elszakadás és önállósulás (separatio, emancipatio, Losreissung und Verselbständigung);
 - c) az egyesülés vagy összeolvadás (unio, Verschmelzung);
 - d) a szétesés (felbomlás és feldarabolás – divisio és dismembratio, Zerstückelung);
 - e) teljes bekebelezés (teljes annexio, incorporatio, völlige Einverleibung);
 - f) végül az elszakadás és csatlakozás esetét.

Az integrációs és dezintegrációs jelenségek elválaszthatatlanok egymástól, egyszerre jelen voltak Európában a 20. században is, ennek klasszikus esetei az utóbbi szögekből:

3. A békeszerződések által szabályozott esetek, az első világháborúhoz kapcsolódva:
 - a) a Török Birodalom;
 - b) az Osztrák–Magyar Monarchia.
4. A nemzetközi jogi szabályozáshoz kapcsolódva:
 - a) a Szovjetunió felbomlása;
 - b) Csehszlovákia és
 - c) Jugoszlávia szétesése.

III.1. A Török Birodalom felbomlása

Az antant a Török Birodalmat titkos szerződésekben (London: 1915. április 26., Sykes-Picot: 1916. május 16., St. Jean de Maurienne: 1917. ápr. 17.) felosztja.

Miután 1918. október 4-i javaslatára (fegyverszünet a wilsoni pontok alapján) válasz sem érkezik, Törökország az október 30-i mudroszi fegyverszünettel kapitulál. Az 1920. augusztus 20-i (nem ratifikált) sévres-i békében a 37. szélességi foktól délre eső arab területek népszövetségi ellenőrzés alá (majd mandátumként angol és francia kézre) kerülnek. Görögország kapja Isztambul körzetének kivételével az egész európai Törökországot, valamint az 1917-es titkos szerződésben Olaszországnak ígért, de 1920. február 11-én Adaliáért elcserélt kisázsiai Szmirna körzetét. A Szorosok nemzetközi ellenőrzés alá kerülnek (miután a san-remói konferencia 1920. ápr. 25-én elveti egy amerikai mandátum tervét).

Musztafa Kemal sikeres hadjárata a sévres-i béke revíziójára kényszeríti az antantot. Az 1923. júl. 24-i lausanne-i béke az arab területek leválását jóváhagyva biztosítja a török kormány szuverenitását Anatólia, a korábbi európai török területek, valamint – nemzetközi bizottság által korlátozva – a Szorosok fölött. Törökország elveszti a háború előtti terület 61%-át, a lakosság 31%-át. A béke török–görög lakosságcserét írt elő.

Az 1923. július 23-án Lausanne-ban Törökország és Nagy Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán, Görögország, Románia és a Szerb–Horvát–Szlovén állam által aláírt egyezmény 46–57. cikkelye szabályozta az általános pénzügyi adósság átszállását. Ez a szabályozás megfelelt a trianoni és a saint-germaini békeszerződés hasonló pontjainak.⁷

Az állami vagyon tárgyainak átszállásáról és az átszállt állami javakért járó kártérítés fizetését a 60. cikkely szabályozta.⁸

III.2. Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását vizsgálva különösen az államutódlás három esete érvényes: az „elszakadás és csatlakozás”, a *cessio* (területi engedmény) és a *dis-membratio* (feldarabolás).

Az „elszakadás és önállósulás” azt jelenti, hogy az elődállam területének egy része elszakad államától, önálló szuverén állammá alakul. Ebben az esetben csupán az elődállam állott fenn az elszakadást megelőzően, az utódállam csupán az elszakadással egy időben, az elszakadás következtében jön létre. Ebben az esetben az elszakadás és önállósulás esete megegyezik a *cessio*val.

Az elszakadás és önállósulás esetében mind az elődállam, mind az utódállam fennmarad az elszakadás után is (így szakadt el Hollandia Belgiumtól 1833-ban, vagy az első világháború után Finnország, Lettország, Észtország, Litvánia és Lengyelország Oroszországtól, vagy Csehország Ausztriától 1918. október 28-án).

A *cessio* akkor következik be, amikor az egyik állam – az elődállam – területének csupán egy részét engedi át egy másik államnak – az utódállamnak. A *cessio* esetében mind az elődállam és az utódállam fennállottak az átcsatolás előtt is, és fennmaradtak utána is. Jogi személyiségükben nem következik be változás.

Szétesésről (felbomlásról) a nemzetközi jogban akkor beszélhetünk, mikor egy fennálló állam szétesik részeire oly módon, hogy a széteső állam államisága megszűnik és a részek pedig önálló állammá alakulnak anélkül, hogy bármelyik rész is a feldarabolt állam személyiségét folytató. Előidézhettek az állam szétesését belső folyamatok, illetve külső hatások is. Az előbbire példaként hozható fel a Német-Római Császárság 1806-ban történő felosztása, illetve az utóbbira példa Lengyelország harmadik felosztása 1795-ben. A szétesés és feldarabolás esetében csupán az utódállamok maradnak fenn a szétesés után. Ebben az esetben a szétesés hasonlít az egyesüléshez, de különbözik a *cessio*tól, az elszakadástól és az önállósulástól.

Az Osztrák–Magyar Monarchia közös vagyonának és hivatalainak felszámolása 1918 novemberében induló folyamat volt, gyakorlatilag 1942 februárjában fejeződött be. A szerződéses likvidációs tárgyalások az államutódlás jegyében nem csak a hivatalok (központi minisztériumok, legfőbb számvevőszék), adósságállomány, közös vagyon és szellemi tulajdon kérdését érintették, ezen kívül a magánszemélyek szerzett jogainak védelmét stb. A hosszú tárgyalási folyamatnak több szakasza volt, több szervezet végezte a felszámolásból adódó feladatokat. A tárgyalások kezdeti szakasza 1925-ig tartott, ekkor ideiglenes megállapodások keretében szabályozták a likvidáció egyes kérdéseit. Ekkor a nemzetközi felszámoló bizottság, a bécsi katonai felszámoló hivatal, a bécsi magyar követség likvidációs hivatala foglalkozott a felszámolásból adódó kérdésekkel. Fontos szerepe volt a tárgyalásokban Gratz Gusztávnak, aki 1919 és 1920 folyamán több jegyzékben fogalmazta meg a magyar álláspontot, illetve igényeket az udvari vagyon, levéltári állomány és közös vagyon egyéb területeire. 1921. január 12-én eredmény nélkül zárultak a tárgyalások, az osztrák fél elutasította a magyar kívánságokat. A hadi és udvari kincstár, hadi múzeum, levéltárak anyagát illetően igényt formált a magyar fél általa magyar tulajdonúnak vélt tárgyakra és relikviákra, melyek tulajdonjogát bizonyítani kellett. Nyilván taktikai okokból ajánlott engedményeket a hadi és udvari kincstár ügyében, ez bizonyos tárgyi követelésekről való lemondást jelentett. A tárgyalások eredményességét nehezítette az osztrák tárgyalóküldöttség vezetőjének a halála, illetve Gratz külügyminiszteri kinevezése, valamint a nyugat-magyarországi kérdés megoldatlansága. 1921 áprilisában lezárultak a tárgyalások a Katonai Levéltár, Katonai Múzeum és a Katonaföldrajzi Intézetéről. A magyar pénzügyminisztérium 1921 júniusában ismét kezdeményezte a tárgyalásokat, de az osztrák fél nem ismerte el a magyar jogi érvelést az udvartartást és közös vagyont illetően.

1922. május 2-án írták alá a levéltárakról szóló ideiglenes megállapodásokat. A további gazdasági tárgyalásokat meghatározta a Velencei Egyezmény és a Burgenlandi Egyezmény, 1923-tól ezeken már Szerényi József képviselte Magyarországot. Hivatalosan magyar döntőbíróként 1925-től, ugyanígy mint az osztrák választott döntőbíró Viktor Kienböck. Ez a szakasz a döntőbírói egyezmények szakasza 1930-ban zárult, amikor a további viták megoldására nemzetközivé vált az osztrák–magyar döntőbíróság, elnöke Agostino Soldati lett. Hosszú alkufolyamat eredményeként minden kérdésben egyezsége jutottak a felek, kivéve a katonai ingó javak ügyét. Ezt Magyarország már Németországgal tárgyalta, és végül 1940. május 21-én aláírt pótegyezményben szabályozták, ami az egykori Csehszlovákia államadósságának és vagyonának kérdését rendezte. Ez jelentette az ügy utolsó érdemi dokumentumát.

A likvidáció utolsó dokumentumai 1942 februárjából származnak, egyrészt javadalma-zási, illetve a dokumentumok elhelyezési és megőrzési ügyeiről.

Ma már konvenciók szabályozzák az államutódlás egyes kérdéseit, a két fél még e nélkül, de a Nemzetek Szövetsége előírásainak megfelelően oldotta meg a felszámolást, több esetben kompenzációs alapon, de máig az adott korban egyedülálló módon. A fenti problematikából kiemelünk néhány állami és az egyéni jellegű követelést.

Az adósságállomány és vagyonelszámolások

A monarchia felbomlását követő területátadás során gyarapodott országok nemcsak a vagyont örökölték a területtel, hanem a békeszerződés előírta számukra a dualista korszakból származó adósságállományban a részesedés vállalását, amit teljesíteni nem nagyon akartak. Ennek megállapítása kapcsolódott és legjobban megfelelt a későbbi modern kori vagyon- és adósságmegosztás nemzetközi elveit lefektető bécsi konvencióknak.

Lényegesen más volt a békeszerződések előírása a hadiadósságokat illetően, ennek teljesítését az Osztrák Köztársaságra és a Magyar Királyságra terheltek.

1. A trianoni békeszerződés 186. cikkelye illetve a saint-germain-i szerződés 203. cikkelye rendelkezett az Osztrák–Magyar Monarchia háború előtti adósságának arányos átvételéről az utódállamok között (vonatkozott ez az új Ausztriára és Magyarországra is). A megállapítás szerint mindegyik állam akkora részt vállal az egykori adósságból, amekkorát a Jóvátételi Bizottság megállapít, figyelembe véve bizonyos jövedelemágak teljesítőképességét, illetve az 1910, 1912 és 1913-as pénzügyi év középarányait. A fenti rendelkezés egyrészt a fedezettel rendelkező, illetve a fedezetlen adósságokra is vonatkoztatták és 1914. július 28-i állapotot tekintették az adósság nagyságának megállapításánál irányadónak.⁹

Mindezek alapján a Jóvátételi Bizottság megállapította az első világháború előtti fedezettel rendelkező osztrák adósság nagyságát, 2 ¼ milliárd koronában (az éves átlaga 36 millió korona). Magyarország esetében ez az összeg 400 millió koronát tett ki (éves átlaga 2,6 millió korona).¹⁰

Ausztria fedezetlen adósságát 7 767 835 764, Magyarország esetében 6 741 322 674 koronában állapították meg. Főleg az adónemek és értékpapírok alapján állapították meg az „utódállamok” részesedését az osztrák és magyar adósságban.¹¹

Ausztria és Magyarország közös adósságához sorolták két vasútvonal, nevezetesen a Magyar–Galíciai, illetve az Osztrák–Magyar Államvasút egykori passzívumát. A magyar részesedés a Magyar–Galíciai vasútvonal adósságában mindössze 0,0439% volt, a fő terheket Lengyelország viselte, ebben Ausztria nem volt érdekelt. Az Osztrák–Magyar Államvasút adósságában Magyarország 11,602%-kal, Ausztria 10,539%-kal részesedett, ebben a legnagyobb arányban Csehszlovákia, 62,808%-kal.¹²

Az egykori központi hivatalok felszámolását a nemzetközi likvidáció keretében három szervezet végezte: 1. a követek értekezlete, 2. a nemzetközi felszámoló bizottság, valamint 3. a központi hivatalok felszámolásával meghatalmazott kollégium.

A nemzetközi meghatalmazotti kollégium volt a nemzetközi felszámoló bizottság szervezte, nemzetközi jogi jelleget öltött. Célja a felszámolás megvalósítása, feladata pedig a közös aktívák és passzívák megállapítása volt, ugyanakkor a még függő ügyekben a jogi iránymutatás.

A nemzetközi felszámoló bizottság 1919. január 30-án a harmadik ülésén bocsátott ki egy leiratot, melyben jóváhagyta az egykori aktívák és passzívák megállapításának alapelveit.

Az 1920. év során Ausztria és Magyarország között a központi hivatalok felszámolásáról ideiglenes megegyezések születtek, a katonai központi hivatalokról az egykor külföldön lévő katonai (tengerészeti) ügyintézés vagyonáról és az egykori külföldi követelésekre vonatkozó közös katonai adminisztrációról.¹³

A vegyes osztrák–magyar döntőbíróság több dokumentuma foglalkozott az államadósság egyes részleteivel, aminek kezdete volt az a magyar mellékkereset, amit az államadósságok tárgyában nyújtott be.¹⁴

Az egykori Osztrák–Magyar Monarchia vagyonközösségéből a következő adósságtételek származtak:

- az államadósság általános tételei,
- az államháztartás közigazgatási adósságai külföldön,
- az államháztartás közigazgatási adósságai belföldön,
- megítélt járandóságok, amekyek mindkét államot terhelték.¹⁵

A trianoni békeszerződés 186. cikkelye illetve a saint-germain-i szerződés 203. cikkelye rendelkezett az Osztrák–Magyar Monarchia háború előtti adósságának arányos átvételéről az utódállamok között (vonatkozott ez az új Ausztriára és Magyarországra is). A megállapítás szerint mindegyik állam akkora részt vállal az egykori adósságból, amekkorát a Jóvátételi Bizottság megállapított, figyelembe véve bizonyos jövedelemágak teljesítőképességét, illetve az 1910-es, 1912-es és 1913-as pénzügyi év középarányait. A fenti rendelkezés egyrészt a fedezettel rendelkező, illetve a fedezetlen adósságokra is vonatkoztak és 1914. július 28-i állapotot tekintették az adósság nagyságának megállapításánál irányadónak.¹⁶

Mindezek alapján a Jóvátételi Bizottság megállapította a fedezettel rendelkező osztrák adósság nagyságát, 2 ¼ milliárd koronában (az éves átlaga 36 millió korona). Magyarország esetében ez az összeg 400 millió koronát tett ki (éves átlaga 2,6 millió korona).¹⁷

Az utódállamokat csak a háborút megelőző adósságban történő részesedésre kötelezte a Jóvátételi Bizottság, így Ausztria 7 767 835 764 koronás és Magyarország 6 741 322 674 koronás fedezetlen államadósságában, illetve a fenti fedezettel rendelkező adósságban.¹⁸ Ennek százalékos megoszlását a Jóvátételi Bizottság így állapította meg:

1. táblázat

Ausztria		Magyarország	
Ausztria	36,827%	Magyarország	49,629%
Olaszország	4,087%	Románia	23,659%
Lengyelország	13,733%	Szerb-Horvát-Szlovén Kir.	6,800%
Románia	1,610%	Csehszlovákia	17,384%
Szerb-Horvát-Szlovén Kir.	2,043%	Ausztria	1,716%
Csehszlovákia	41,700%	Fiume város	0,812%

Forrás: Reparation Commission VII Distribution of the pre-war Austrian and Hungarian debt. 17–19. old.

Érdekes kérdés volt a közös államadósságban való részesedés ügye. Magyarország keresetében úgy vélte a békeszerződések alapján, hogy Ausztriának a magyar hadikölcsön tulajdonosok számára kártérítést kellene fizetnie, mert szemben Ausztriával Magyarországnak nem volt területi részesedése a Monarchiában. Magyarország igényt nyújtott be a döntőbíróshoz, hogy Ausztriát kötelezze, hogy teljesítse Magyarország fizetési igényét az államhitelek költségei után, és a klíringtárgyalások során keletkezett összegeket egyenlítsé ki, melyek az Osztrák–Magyar Monarchia idejéből keletkeztek.¹⁹

A magyar mellékereset tárgyalta a következő kérdéseket: I. a saint-germain-i békeszerződés 208. cikkelye értelmében kizárólag Ausztriának kellett volna az osztrák hadiadósság költségei terheit viselni, amelyek a kormány, vagy az állampolgárok illetve olyan államok birtokában voltak, ami az egykori Osztrák–Magyar Monarchia olyan területét érintették, melyekre ez a békeszerződés egyáltalán nem utalt. II. A kiegyezési törvény szellemében osztották fel az abszolutisztikus időszakban keletkezett közös államadósságot Ausztria és Magyarország között.²⁰

Az osztrák szövetségi kormány keresetet nyújtott be a döntőbíróshoz, hogy utasítsa vissza a magyar periratban megfogalmazott igényt a hadikölcsön költségei kifizetésére. A szövetségi osztrák kormány a magyar főkereset (általános államadósság) részéhez azt a kérést fűzte, hogy a döntőbíróshoz Magyarország kötelezze 59 516 338,96 korona megfizetésére, ebből 6 626 657 koronát ércpénzben 5%-os kamattal az utolsó három évre.²¹

Az osztrák viszont keresetben megfogalmazott bizonyítással szemben Magyarország ellenvetéssel élt. A jegyzett járadékadóssággal kapcsolatban Ausztria viszont keresetében ellenkövetelést állított fel, 28,652% arányú kifizetésre, ami ebben az időintervallumban Ausztria által 4%-os és 4,2%-os osztrák járadékadósság alapján ténylegesen teljes kuponokban és megnevezett értékben ezüst ércpénzben került kifizetésre. Ezt a kérést Magyarország elutasította.²²

A magyar kormány perbebocsátkozásában az osztrák viszont keresetre válaszolva kifejtette ezzel szemben érveit. Ennek alapján kérte a döntőbíróshoz, hogy teljes mértékben ismerje el az általa kifejtetteket:²³

- a hadikölcsönök honorálásával kapcsolatos követelést,
- a jegyzett járulékokkal kapcsolatos magyar követelést.

Az osztrák és a magyar álláspont közötti különbség abban állt, hogy Ausztria készen mutatkozott egy arányos Magyarország által teljesített évjáradék visszafizetésére, az egykori koronaértéknek megfelelően. Ugyanakkor Magyarország megkövetelte, hogy a döntőbírósi elismerés alapján a korábban általa teljesített valorizált kifizetést visszafizessék.²⁴

A magyar postaügy szintén igényt támasztott az osztrák postával szemben a nemzetközi postai forgalomból származó kifizetésre az 1915–1918 közötti időkből. A magyar álláspont szerint az osztrák kormány megkárosította kétszeresen Magyarországot: egyrészt a magyar közigazgatásra eső illetékrész visszatartásával, másrészt pedig azzal, hogy a román postaügyi az említett magyar igazgatás illetékrészét begyűjtötte.²⁵

Az osztrák kormány a magyar igényekkel kapcsolatban a következő ellenvetéseket tette:

1. a magyar követelést nem lehet aranyfrankban számítani, az régi Osztrák–Magyar Koronában volt 10 653 059,62 korona összeg, ami 852,24 pengőnek felelt meg,
2. a követeléssel kapcsolatban kamatot nem lehet felszámolni,
3. az Osztrák Köztársaság az Osztrák Császárság idején keletkezett adósság esetében csak adósságösszeg 20%-áért kezkeskedett.²⁶

A magyar kormány vitatta az osztrák perbebocsátkozás állításait a nemzetközi postai forgalomban 1915–1918 között keletkezett követelés kérdésében. Ezért a magyar kormány beteszett egy jogi tényállás megállapítást. A magyar kormány azon az állásponton volt, hogy az

osztrák kormánynak a magyar perbebocsátkozásban foglalt összegért (4 457 347,12 aranyfrank) kezeskednie kell.²⁷

A felek különböző jogi álláspontja a következő kérdésekben mutatkozott meg:

- a magyar kormány eredeti követelését az „Oszták Császárság” kormányával szemben állította, valóságosan aranypénzben jelölte meg, miközben az oszták szövetségi kormánynak az volt a véleménye, hogy az eredeti összeg egyszerű aranyadósság volt, amit az esedékes oszták-magyar aranykorona árfolyama alapján oszták-magyar koronában kellett volna kiegyenlíteni,
- a hitelező ország valutájában történő kifizetésben,
- a régi postai szolgálat; a k. k. kincstár 20%-os közigazgatási adósságában; a 20%-os régi államadósság elismerésében.²⁸

A fentiekben említett forrásbázis tartalmaz olyan dokumentumokat, melyek az Osztrák–Magyar Monarchia közös vagyonának megosztásával foglalkoznak Ausztria (Németország) és Magyarország között. A magyar–oszták döntőbíróság ügyeinek néhány részletét ismerhetjük meg belőlük, az álláspontok kialakításával kapcsolatos bizalmas diplomáciai levelezést.

2. A közös vagyontárgyalások 1925-re immár a döntőbírói szakaszba léptek, gyakorlatilag 1923-tól ezeken Szerényi Józsefnek döntő szerepe volt, aki 1925 nyarától egyben döntőbíróként működött közre. Bethlen Istvánnak írt levelében szóvá tette a magyar érdekek lehető legjobb megvédésére tett előkészületeket, egyben javasolta 1925 júniusában, hogy az udvari vagyon kérdésében külön képviselőket kellene szakértőként az ügybe bevonni. Javaslatba hozta Károlyi Árpád, Szekfű Gyula és Eckhardt Ferenc szakértői bevonását. A levéltári ügyek elintézésére a kultusz- és a külügyminiszter urakat hozta javaslatba. Mivel a választott döntőbírói poszt a legbizalmasabb érintkezést jelentette, javaslatba hozta Hauer Gyula pénzügyminisztériumi helyettes államtitkárt a kapcsolat koordinálására. A miniszterelnök eleget is tett Szerényi kérésének.²⁹

Már 1925 nyarán szóba került már a csak 1930. szeptember 15-én megvalósuló oszták–magyar választott bíróság elnöki tisztének a betöltése. Szerényi St. Joachimstal-ból írt levelei világítanak arra rá, hogy ez magyar részről is számos taktikai elemet tartalmazott, több név szerepelt ezekben, elsősorban a nemzetközi parlament és pénzügyi szervezetekből. A miniszterelnök a több holland, svéd jelölt közül Erik Marcus von Württemberg báró, volt svéd külügyminiszter jött szóba, akinek felkérését Bethlen azért is támogatta, mert személyesen ismerte őt.³⁰

Az Anschlusst követően a berlini Magyar Követség érdeklődött az oszták katonai felszerelés iránt, aminek megszerzését összekapcsolta az egykori oszták–magyar katonai ingó vagyon követelésével. Mivel ekkor még ezt leltározták ezeket a tárgyakat, illetve a német fél még nem nyilvánította ki tárgyalási szándékát, a megoldással várni kellett.³¹

3. A magyarországi békeszervezetek, a Népszövetséget támogató magyar békeegyesület és a feministák egyesülete 1925. augusztus 26-án levelet intéztek a miniszterelnökhöz, amiben kérték, hogy tegye magáévá a Kötelező Döntő Bíróság elvét a vitás ügyek rendezésében.³²

Az Egyesült Államok, Ausztria és Magyarország a külön békeszerződések alapján Magyarországot és Ausztriát terhelő pénzügyi kötelezettségek megállapítása tárgyában létrejött 1926. évi II. tc.-ben foglalt „Egyezmény” keretében Washingtonban felállította a Tripartite Claims Commission-t 1926. január 25-én megkezdte működését. A vegyes döntőbírószágban Magyarországot Dr. Boér Elek képviselte, aki munkáját 1926. április 6-án meg is kezdte.³³

Az egyéni elszámolási ügyek

A multinacionális állam felbomlásából eredő vitás egyéni elszámolások rengetegéből a következő eseteket emeljük ki:

1. Az elcsatolt területeken lévő magyar birtokok jogvédelme. A román–magyar, magyar–cseh és jugoszláv–magyar optáns ügyek, megoldásuk. A jogvédő iroda tevékenysége.
2. Nyugdíjak, alapítványok működése. Habsburg családtagok állampolgársági kérelme.
3. A régi korona elszámolás alá eső elszámolások.

A további kutatások számára ez az a terület, amely még számos lehetőséget rejt magában.

IV. Az államutódlás mai szabályozása, esetei 1945 után

Az államutódlás mai nemzetközi szabályozását két bécsi konvencióban rögzítették, ennek alapelvei meghatározták a multinacionális államok felbomlásával kapcsolatos államutódlási kérdéseket.

Mindkét ENSZ konvenciot Bécsben tárgyalták, és fontos állásfoglalásokat hoztak az államutódlással kapcsolatban. Az 1978. évi foglalkozott a nemzetközi szerződésekkel, az 1983. évi pedig az államvagyon, levéltárak és államadósság felosztásával.

Nem tartoznak a dismembratio kategóriájába, de mindenképpen 1945 után a „felosztott” államok kategóriáját kell használnunk Korea, Vietnam esetére, illetve Kínára és Németországra.³⁴

Az újkori állami gyakorlatban a 20. század nyolcvanas éveitől nem beszélhetünk egyértelműen arról, hogy az esetek megfelelnek a dismembratio kategóriájának és gyakorlatának. Az 1905-ös svéd–norvég unió a svéd hegemonia végét jelentette, az osztrák–magyar állam felbomlása már azt, hogy egy dinasztikus kapcsolat szűnt meg. Nagy Kolumbia esetében és más rövid életű képződmények esetén megkérdőjelezhető az, hogy a szétesést követően konszolidált és effektíve életképes államok létenek kiindulópontjául szolgál-e vagy sem?

A továbbiakban nagy kérdés az, hogy 1985 után a felbomlás (dismembratio) nemzetközi jogi alapelveinek megfelelően kimerítik-e azt a Szovjetunióban, Jugoszláviában és Csehszlovákiában 1990-óta bekövetkezett események és történések. Érdekes, hogy mindhárom állami képződmény esetében többé-kevésbé sok nemzetből álló föderatív államalakulat alakult át, de az egész állami lét végül is megmaradt.³⁵

1945 után történeti folyamatát tekintve az egykori Szovjetunió, Jugoszlávia és Csehszlovákia államainak felszámolását lehet megemlíteni, ezek mindenképp az államok megszűnésének kategóriájába tartoznak. A kérdés az, hogy ezek az államok beleillenek-e a klasszikus értelemben vett szétesés, feldarabolás kategóriájába.

Inkább sorolhatóak ezek az állammegszűnések a secessio kategóriájához, azaz egy elcsatolt területből alakult új állam létrehozásához.

Michael Silagi könyvében arra a következtetésre jutott, hogy igazi értelemben a dismembratio (felszámolás) kategóriáját nemzetközi jogi értelemben Lengyelország felosztását követően csak az Osztrák–Magyar Monarchia felszámolása meríti ki. De mivel ebből a szempontból egyedüli, így nem lehet része egy általános tipológiának.

Így a klasszikus tankönyvi kategóriának, azaz felszámolásnak csak egy állam felelt meg, az Osztrák–Magyar Monarchia, és a történelemben példa nélkül áll, hogy az első világháború után a békeszerződés Németországot ugyan legyengítette és lehetetlenné tette, addig Európa közepén hadicélként jelölte meg és meg is valósította az újkorban egy államnak az európai térképről való eltüntetését.³⁶

IV.1. Multinacionális államok felbomlása az ENSZ konvenciók után, a Szovjetunió

A kilencvenes években Közép-Kelet Európában rendszerváltások történtek, illetve sok-nemzetiségű országok bomlottak fel.³⁷ Ezek oka különböző, azonban mindenütt felmerült az egykori vagyon, államadósság, szerződések utódlása.

Oroszország kinyilvánította 1990. június 14-én szuverenitását, de nem hagyta el teljesen jogi értelemben az egykori Szovjetuniót. A Szovjetunió 1991. december 25-én Gorbacsov lemondásával megszűnt, helyére szuverén szövetségi és nemzetállamok léptek. Ám az összeomlás legalább egy évtizeddel korábban kezdődött. 1991. december 4-én határoztak arról, hogy az 1983-as bécsi konvenció elveinek megfelelően az akkori 11 FÁK köztársaság között felosztják a Szovjetunió külföldi államvagyonát.³⁸

Későbbi belépésekkel az egykori birodalom vagyonának utódlásában 15 alany osztozott:

2. táblázat

A Szovjetunió külföldi államvagyonának százalékos felosztása			
Oroszország	61,34	Lettország	1,14
Azerbajdzsán	1,64	Litvánia	1,41
Örményország	0,86	Moldávia	1,29
Belorusszia	4,13	Tádzsikisztán	0,82
Észtország	0,62	Turkmenisztán	0,70
Grúzia	1,62	Uzbegisztán	3,27
Kazahsztán	3,86	Ukrajna	16,37
Kirgízia	0,95		

Oroszország, Ukrajna és Fehér Oroszország összesen 82,84%-ot kapott, míg a 12 többi 17,16%-ot.³⁹

Az Orosz Föderáció 1992 végén lépett kétoldalú kapcsolatokra a FÁK tagországokkal, s a régi szovjetunióbeli részesedésének arányában, és a panaszosok felé elismerte a Szovjetunió külföldi adósságait. Ezzel szemben a FÁK tagországok lemondtak az egykori Szovjetunió államvagyonáról. Végül Jelcin elnöki dekrétumával 1993. február 8-án Oroszország átvette az egykori Szovjetunió összes külföldi ingó és ingatlan vagyonát, egyben döntöttek az egykori adósságátvállalásról is.⁴⁰

A belföldi államvagyon kérdésében a területi elvet követték bizonyos kérdésekben, amit a területükön találtak ingatlan vagyont, azt tulajdonukként deklarálták. Ezzel kapcsolatosan 1992. október 9-én írta alá a többség „A tulajdonviszonyok jogának és szabályozásának kétoldalú rendezéséről szóló egyezményt”, ezt akkor Turkmenisztán és Ukrajna nem írta alá. Ugyanakkor Fehér Oroszországgal és Ukrajnával egyezményt írtak alá meghatározott „technikai és tudományos” vagyontárgyak hovatartozásáról.⁴¹

Ami az ingó vagyont illeti, főbb kérdésként merült fel a közös vasút, polgári repülés, tengeri flotta, kereskedelmi flotta, az egykori gyémántvagyon hovatartozásának az ügye. A vasutakról 1993. január 22-én, a kereskedelmi flottáról 1992. június 22-én, a fekete tengeri flotta felosztásáról 1995 júniusában írtak alá megállapodást. Az utóbbi esetében Oroszország 81,7%-ot, Ukrajna pedig 18,3%-ot kapott.

Az egykori levéltár és kulturális javakról 1992. február 14-én „Egyezmény a kulturális és történeti értékek visszaszállításáról”, illetve 1992. július 6-án „Egyezmény az egykori Szovjetunió levéltárának jogutódlásáról”, amelynek alapelve az integritás és a feloszthatatlanság volt.⁴²

IV.2. Csehszlovákia

1992 végére bomlott fel az egykori Csehszlovákia, 1993. január elsején vette fel az ENSZ a Cseh Köztársaságot és a Szlovák Köztársaságot tagjai közé, mint nemzetközi jogi alanyt. 1992. november 13-i alkotmány a szétválás mellett a bel- és külföldi ingó és ingatlan vagyont is szabályozta (állami aktívák, passzívák és devizaügyek). A megosztás aránya a belföldi értékeknél a 2 : 1 volt, ezt alapvetően a népesség nagysága alapján állapították meg. Érdekes, hogy a nemzeti össztermék vagy adóbevételeket, mint lehetséges kritériumokat nem vették figyelembe. A nemzetközi szervezetekben is a fenti arány volt a mértékadó. A valutatartalékokat is 1993. július 15-i megállapodás szerint 2 : 1 arányban rendezték. Az ingó javakat 1994. szeptember 26-án fogadták el, alapja a „birtoklási elv” volt. A levéltárak esetében 1992. október 29-i megállapodás 1993. január 1-jétől lépett életbe, közös és résztulajdont állapítottak meg.⁴³

IV.3. Jugoszlávia felbomlása

Végül az 1929-ben Jugoszláviaként létrejött szövetségi állam felbomlása nemzeti és háborús konfliktus után következett be. Ez a folyamat döntően 1988–1992 között történt.

1992. augusztus 26–28-a között Londonban zajlott a nemzetközi Jugoszlávia konferencia. Az ún. „államutódlási munkacsoport” nem tudott megfogható eredményt elérni. A munkacsoport terve 1993. február 23-án az volt, hogy az egykori Jugoszláv Szocialista Köztársaság javait és adósságát az 1990. december 31-i állapotnak megfelelően felmérje, azokról megbízható katasztereket készítsen. 1994 májusára 9000 tételes és átfogó mutató készült el, de készítése során számos probléma merült fel. A Badinter-bizottság jelentéseket készített és közvetített az ügy rendezésében. Ennek eredménye lett az a megállapodás, ami a külföldi ingatlanutajdont osztotta fel százalékos arányban. Kritériumok voltak ehhez a népesség nagysága, az utódállamok területi kiterjedése, a szövetségi államháztartáshoz történt hozzájárulás, valamint a bruttó nemzeti termékben való részesedés. Ennek megfelelően a következő százalékos felosztás született:⁴⁴

3. táblázat

Bosznia-Hercegovina	13,00
Horvátország	27,20
Macedónia	8,50
Szlovénia	16,00
Jugoszláv Szövetségi Köztársaság	35,30
Összesen	100,00

A Badinter bizottságnak számos állásfoglalása, ajánlása jelent meg, ezek foglalkoztak az államutódlás kérdéseivel, amelyek az államvagyon, levéltári vagyon, adósság kérdéseire vonatkoztak. Ezek tartalmát a következőkben lehet rögzíteni:

9. számú ajánlás 1992 júliusából

- Ebben megfogalmazták, hogy minden jugoszláv köztársaságnak az 1983. évi bécsi konvenció elvei alapján kell megállapodni a vitás kérdésekben.
- A tulajdont és a vagyont az utódállamok megállapodása alapján kell igazságosan felosztani.

12. számú ajánlás 1993. július 16.

- Itt a bizottság azt vizsgálta, hogy milyen jogi elvek szerint van lehetőség a vagyonmegosztásra és a adósságállomány szétosztására
- Az utódállamoknak kooperációs készséget kellett mutatniuk az egykori jugoszláv állami vagyon felosztását illetően.

13. számú vélemény 1993. július 16.

- Ebben úgy vélte a bizottság, hogy a háború során keletkezett károk kárpótlási igényei is befolyást gyakorolhatnak a vagyonmegosztási tárgyalásokra.

14. számú állásfoglalás 1993. augusztus 13.

- A bizottság azt tudakolta, hogy vajon milyen vagyon együttesek kerültek bele a vagyon- és adósságmegosztásba az utódállamok leltárjegyzéke szerint.
- A bizottság megállapítása szerint azokat csak a „kölcsonös adatok” figyelembevételével lehet lebonyolítani, az általános elvek szem előtt tartása mellett.
- Kimondta, hogy az ingatlan vagyon a területet megkapó állam tulajdonába kerül.

Az adósság és a levéltár ügyét a kölcsönös és közösen megállapított elvek, a bécsi 1983-as konvenció alapján kell megtenni az egykori Jugoszlávia utódállamai között.

A Badinter-bizottság jelentéseket készített és közvetített az ügy rendezésében. Ennek eredménye lett az a megállapodás, ami a külföldi ingatlanutajdont osztotta fel százalékos arányban.

Kritériumok ehhez a népesség nagysága, az utódállamok területi kiterjedése, a szövetségi államháztartáshoz történt hozzájárulás, valamint a bruttó nemzeti termékben való részesedés voltak.

A vagyon, adósság további sorsa

- Az 1995 decemberi párizsi békeszerződés Bosznia kérdésében ült össze. Ezen téma volt az egykori 600 milliárd dolláros adósságtörteg felosztásának mikéntje. Szlovénia saját részről egy viszonylag nagy összeget vállalt át.
- Ezen számos vagyonjogi kérdés is napirendre került, így az aranykészletek és külföldi számlák, a külföldön lévő követségek vagyona, a szövetséges hadsereg vagyona, az egykori levéltár hovatartozása. Az adósságállomány esetében az egykori hivatali nyugdíjak ügyét tárgyalták.
- 1996. október 14-én a brüsszeli konferencián az Európai Unió védnöksége alatt tárgyalták, hogy mennyit kell az egykori részkoztársaságoknak fizetnie, illetve mekkora részesedésük van az egykori Jugoszláv állam külföldi vagyonában, aranytartalékában, az egykori hadsereg vagyonában, illetve a Svájcban, Angliában és Cipruson befagyasztott, mintegy 100 milliárd dollár értékű vagyonban.
- Belgrád egyedüli jogutódnak tartotta magát, ezt a britek is osztották.
- 2001. május 14–25 között zajlott a bécsi Jugoszlávia csúcs. Ezen az alapprobléma az volt, hogy a tényleges vagyon nagyságát nem ismerték. Milošević azt az álláspontot képviselte, hogy Szerbia és Montenegró az egyedüli jogutódja a Tito vezette Jugoszláviának. Ez azt is jelentette volna, hogy egyedüli tulajdonosa az egész vagyon együttesnek, mert a többi volt részkoztársaság elhagyta Jugoszláviát, így nem is lehetnek annak egykori vagyonára igényeik.
- Ezzel szemben ezek az utódállamok felléptek, mert egykor egyenrangú partneri viszonyban álltak egymással. Ugyanakkor egyezsége jutottak a bázeli banknál 450 millió dollár felosztásában. További vita képezte az egykori követségi épületek felosztása, konkrétan így a bécsi sorsa is. Belgrád álláspontja az volt, hogy az egykori

Jugoszláv Királyság követsége rendelkezésre kell, hogy álljon Jugoszláviának. A teljes finanszírozás arányait végül a következők szerint állapították meg: Jugoszláv Szövetségi Köztársaság: 38%, Horvátország 23%, Szlovénia 16%, Bosznia-Hercegovina 15,5%, Macedónia 7,5%. Az egyezményt 2001. június 29-én írták alá.

További kérdések

- A Ljubjanai Bank Sarajevóban, Zágrábban és Skopjében befizetett deviza megtakarításokat az állam felbomlása után Ljubjanában tartották. A kérdést további tárgyalásokon kellett Bázelben megoldani.
- A Jugoszláv központi bank jogutódlását egy későbbi időpontra halasztották.⁴⁵

A délszláv állam felbomlási folyamata nem állt meg, 2006-ban függetlenné vált Montenegró, majd 2008. február 17-én Koszovó kikiáltotta függetlenségét. Mindez vagyoni jogi következményei majd most merülnek fel, immár más és más jogi alanyok között.

V. Európa egységesülésének aktuális feladatai

Európai egyesülés olyan politikai rendszer a megfelelő, amely rugalmas hatalmi munkamegosztást mutat a helyi, regionális és központi kormányzás között, és így is hatékonyan működik.

Három ország csoport:

1. Négy 60–80 milliós és a 40 milliós Lengyelország és Spanyolország,
2. Tíz középhatalom 10 és 20 millió. Ebben Hollandia 17 millió és Románia 22.
3. Tizenegy kis ország között öt 4–5 millió, hat mini állam (2 millió körül, vagy annál kevesebb).

A 25–28-ra bővült Európa alapfeladata ma a konszolidáció, és a konvergenciafolyamatok fenntartása. Az unió a fejlődésének kritikus időszakába lépett, a fenti feladatok függvényében dől el, hogy képes-e a további integrációra, vagy az egyesülés megtorpan.⁴⁶

A további kibővítések közül az egyik legfontosabb kérdés Törökország (huntingtoni értelemben), mely nem tartozik a „nyugat civilizációhoz”, illetve Oroszország, amely kulturális és civilizációs értelemben egyaránt Európa része, bár Huntington nem sorolta szorosan a nyugati civilizációhoz. Törökországhoz hasonlóan messze van a csatlakozástól, erre egy megerősödött Európai Unió gondolhat. A Nyugat-Balkán csatlakozása 15–20 évet igényel (Macedónia, Albánia, Szerbia, Montenegró, Koszovó vagy Bosznia-Hercegovina együttes lakossága nem több, mint 20 millió)⁴⁷

Ha a föderatív elemeket keressük az Európai Unió alkotmánytervezeteiben, a hatáskörök kiosztása hasonlatos az Egyesült Államok alkotmányához. A föderációk és az Európai Unió vizsgálatában szembevetendő, hogy a tagállamok elvesztik nemzetközi jogalanyiségüket, a magas politika kizárólag a föderáció hatáskörében van, a közvetlenül választott felsőházban a tagállamok egyenlősége jelenik meg, továbbá a föderális adó és redisztribúció hiánya. Ugyanakkor fontos változások történtek a korábbi uniós szervezetek elképzeléseihez képest: 1. A föderális jog elsődlegességének kimondása a tagállami joggal szemben, 2. Az alsóház teljes részvétele a törvényhozásban, 3. Minden, az alkotmányban nem említett terület a tagállamok hatáskörébe tartozik. Mindenesetre az alkotmány elfogadását jelentősen hátráltatják a nemzeti érdekek.

Összefoglalás

Szászy István a különböző lehetőségeket figyelembe véve az államok közötti utódlás hat esetét, típusát különböztette meg. A szakirodalomban Mohamed Bedjaoui is átveszi ezeket a kategóriákat, majd az e kérdésről tartott konferenciák anyaga is.

Jugoszlávia felbomlása kezdetben nagyon hasonló vonásokat mutatott a Szovjetunió esetével. A továbbiakban azonban gyökeresen átalakulást mutatott. Mindkét esetben egy multinacionális, föderatív struktúráról beszélhetünk, amiben a szövetségi jogviszonyt felszámolták és ezzel megkezdődött az alkotó államok saját jogrendjének elsődlegességi kimondása a szövetségi joggal szemben.

1. tézis:

1. A balti államok jogilag nem folytatói a Szovjetuniónak.
2. A FÁK tagállamai és az Orosz Föderáció jogi értelemben utódállamai az egykori Szovjetuniónak.
3. A Szovjetunió a dismembratio (széthullás) során megszűnt.

2. tézis:

A Cseh Köztársaság és a Szlovák Köztársaság jogutódai az egykori Csehszlovákiának.

3. tézis:

Szlovénia, Horvátország és Bosznia-Hercegovina és Macedónia jogutódai az egykori Jugoszláviának, a Jugoszláv Köztársaság vele azonos.⁴⁸

A további tézisek kimunkálása folytatódik, de ezek megfogalmazásához szükséges némi idő.

Mindenesetre figyelmeztető jelenség a multinacionális államok felbomlása a 20. századi Európában, amely mintha kontinensjelenség volna. Európa több problémájának hatására keressük a kérdésre a választ: „Quo vadis Europa?”

Lábjegyzetek

¹ Horst Haselsteiner: Anmerkungen zum Gestaltungsprinzip Föderalismus. Hin zu neuen Zielen 2000. Begegnungen. Schriftenreihe des Europa Institutes Budapest. Band 11. Herausgegeben von Ferenc Glatz. Budapest, 2001. S 45–53.

² Palánkai Tibor, az MTA rendes tagja: Európai egység – Integráció elmélet (Új integráció gazdaságtanának szükségessége). Elhangzott 2005. február 14-én. Akadémiai székfoglaló előadás. 2. old.

³ Bokorné Szegő Hanna: Államazonosság – államutódlás. Budapest, 1984. 7. old.

⁴ Michael Silagi: Staatsuntergang und Staatennachfolge mit besonderer Berücksichtigung des Endes der DDR. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, 1996. (Schriften zum internationalen und zum öffentlichen Recht) 1–3. old.

⁵ Wilfried Fiedler: Entwicklungslinien im Recht der Staatensukzession. Liber Amicorum Prof. Ignaz Seidl-Hohenveldern. Edited by Gerhard Hafner. Hague–London–Boston, 1998. 133–155. old. Fiedler rámutat 1. A nemzetközi szervezetek gyakorlati elismerésére. 2. Az önrendelkezés fontosságára. 3. Az idő faktor jelentőségére az államutódlás új tendenciái között, és vizsgálja a bécsi konvenciók hatását.

⁶ Michael Silagi: Staatsuntergang und Staatennachfolge ... I. m. 22. old.

⁷ Szászy István: Az államok közötti utódlás elmélete. Nemzetközi jogi tanulmány. Budapest, 1928. 157., 224. o.

- ⁸ Uő.: 342., 487. o. Lásd a békeszerződés szövegét! Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne, July 24, 1923 (from: The Treaties of Peace 1919–1923, Vol. II, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1924.) cikkelyei.
- ⁹ Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918–1945. Budapest, 1966. 118–119. old.
- ¹⁰ Österreichisches Staatsarchiv – Archiv der Republik – Bundesministerium für Finanzen. A továbbiakban: ÖStA – AdR – BMfF Dept 17 Karton 142 Reparation Zl 85134/1929. Reparation Commission VII Distribution of the pre-war Austrian and Hungarian debt 11–12. old.
- ¹¹ Uo. 19–20. old.
- ¹² Uo. 12–14.; 39. old.
- ¹³ Klageschrift der königlich-ungarischen Regierung gegen die österreichische Bundesregierung, in welcher sie ihre aus der vermögenschaftlichen Liquidation der ehemaligen Österreichisch-Ungarischen Monarchie ergebenden Ansprüche geltend macht. Budapest, 1930.; ÖStA-AdR-BMfF Dept. 17 Karton 94. 1932 (2). 52653/31. számú irat. 14. old.
- ¹⁴ Horst Haselsteiner – Szávai Ferenc (Hrsg.): Dokumente des österreichisch-ungarischen Schiedsgerichtes von Lausanne (1930–1938). Frankfurt/M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2001. Analecta fontium mitteleuropaeorum. Bd. 1. Herausgegeben von Horst Haselsteiner.
- ¹⁵ ÖStA-AdR BMfF Dept. 17 Frieden, Karton 98. Allgemeines Jahr(e) 1920–1925 Faszikel 79-V-A-1, Zl.: 43993/1925.; ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17 Frieden. Karton 98. Allgemeines Jahr(e) 1920–1925 Faszikel 79-V-A-1 Zl.: 43993/1925.
- ¹⁶ Halmosy i. m 118–119. old.
- ¹⁷ ÖStA – AdR – BMfF Dept 17 Karton 142 Reparation Zl 85134/1929. Reparation Commission VII Distribution of the pre-war Austrian and Hungarian debt 11–12. old.
- ¹⁸ Uo. 19–20. old.
- ¹⁹ Plainte du Gouvernement Royal Hongrois contre le Gouvernement Fédéral d' Autriche dans laquelle le Gouvernement Royal Hongrois fait valoir ses droits relatifs aux dettes publiques (Budapest, 27. Dezember 1930); ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17, Faszikel 79-I-B-D, Karton 97. Zl.: 427516/1932.
- ²⁰ Klageschrift der königlich ungarischen Regierung gegen die österreichische Bundesregierung, in welcher sie ihre in der Angelegenheit der Staatsschuldenfragen erhobenen Ansprüche geltend macht. (Budapest, 27. Dezember, 1930); ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17, Faszikel 79-B-D, Karton 97. Zl.: 52654/1931.
- ²¹ Klagebeantwortung der österreichischen Bundesregierung auf die Klageschrift der königlich ungarischen Regierung, in welcher die königlich ungarische Regierung ihre Ansprüche in Staatsschuldenfragen geltend macht, samt Widerklage der österreichischen Bundesregierung gegen die königlich ungarische Regierung (Wien, 18. April 1931); ÖStA – AdR – BMfA 15 VR – Schiedsgerichte: Ungarn – Karton 190 – GZ. 14479/1925. Jg. 1929–1931; und BMfF Dept. 17, Faszikel 79-B-D, Karton 97. Zl.: 52529/1931.
- ²² Klagebeantwortung der königlich ungarischen Regierung auf die in den Fragen der Krieganleihen und der Blockrente erhobene Widerklage der österreichischen Bundesregierung (Budapest, 30. Juni 1931); ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17, Faszikel 79-B-D, Karton 97. Zl.: 11192/1931 und 52652/1931.
- ²³ Replik der königlich ungarischen Regierung auf die Klagebeantwortung der österreichischen Bundesregierung in der Angelegenheit der seitens der königlich ungarischen Regierung in Staatsschuldenfragen geltend gemachten Ansprüche (Budapest, 31. Dezember 1931); ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17, Faszikel 79-I-A, Karton 93. Jahr(e) 1932 (1). Zl.: 9904/1932.
- ²⁴ Duplik der österreichischen Bundesregierung auf die in der Replik der königlich ungarischen Regierung in der Angelegenheit der seitens der königlich ungarischen Regierung in Staatsschuldenfragen geltend gemachten Ansprüche (Wien, 27. Mai 1932); ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17, Faszikel 79-I-A, Jahr(e) 1932 (2) – Karton 94. Zl.: 35883/1932.
- ²⁵ Klageschrift der königlich ungarischen Regierung gegen die österreichische Bundesregierung, in welcher sie ihre aus dem internationalen Postverkehr der Jahre 1915–1918 stammende Forderung geltend macht (Budapest, 27. Dezember 1930); ÖStA-AdR-BMfF Dept. 17, Faszikel 79-B-D, Karton 97. Zl.: 52655/1931.

- ²⁶ Klagebeantwortung der österreichischen Bundesregierung auf die Klageschrift der königlich ungarischen Regierung, in welcher die königlich ungarische Regierung ihre aus dem internationalen Postverkehr der Jahre 1915–1918 stammende Forderung geltend macht (Wien, 18. April 1931); ÖStA – AdR – BMfA/15 VR – Schiedsgerichte: Ungarn – Karton 190 – GZ. 14479/1925. Jg. 1929–1931.
- ²⁷ Replik der königlich ungarischen Regierung auf die Klagebeantwortung der österreichischen Bundesregierung in der Angelegenheit der aus dem internationalen Postverkehr der Jahre 1915–1918 stammenden und geltend gemachten Forderung der königlich ungarischen Regierung (Budapest, 31. Dezember 1931); ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17, Faszikel 79-I-A, Karton 93. Zl.: 9904/1932.
- ²⁸ Duplik der österreichischen Bundesregierung auf die Replik der königlich ungarischen Regierung in der Angelegenheit der aus dem internationalen Postverkehr der Jahre 1915–1918 geltend gemachten Forderung der königlich ungarischen Regierung (Wien, 27. Mai 1932); ÖStA – AdR – BMfF Dept. 17, Faszikel 79-I-A, Jahr(e) 1932 (2) – Karton 94. Zl.: 35883/1932.
- ²⁹ Magyar Országos Levéltár K 28. 3. csomó. 7. tétel. A továbbiakban MOL ME K 28, 419/1925. 481–485. fólió.
- ³⁰ Uo. Szerényi 1925. július 7-i és 1925. július 13-i levelei a pénzügyminiszternek. 486–488. fólió.
- ³¹ MOL ME-K 28 3. csomó 7. tétel. 1938-K-17844 1938. április 28-i berlini követségi és 1938. május 11-i külügyminisztériumi levél.
- ³² MOL ME – K 28. 5. csomó 16. tétel 5035/1925. sz. irat.
- ³³ MOL ME – K 28. 1. csomó 2. tétel 7347/1924. 529–534. fólió.
- ³⁴ *Michael Silagi*: Staatsuntergang und Staatennachfolge ... I. m. 55–56. old.
- ³⁵ Uő. 58–59. old.
- ³⁶ Uő. 76–77. old.
- ³⁷ Ennek elsősorban politikortörténeti aspektusaival foglalkozik a *História* 2001/9–10. száma „Rendszerváltás Közép-Kelet-Európában” címmel.
- ³⁸ *Michael Silagi*: Staatsuntergang und Staatennachfolge ... I. m. 65–66. old.
- ³⁹ Das Recht der Staatensukzession (The Law of State Succession). Referate und Thesen von Ulrich Fastenrath, Theodor Schweisfurth-Carsten Thomas Ebenroth. Band 35. 24. Tagung in Leipzig April 1995. Heidelberg, 1996. 148–153. old. Ezzel a témával kapcsolatosan lásd bővebben: Claudia Willershausen: Zerfall der Sowjetunion: Staatennachfolge oder Identität der Russländischen Föderation; auch ein Beitrag zu Staatsuntergang und Staatennachfolge. Hamburg: Kovač, 2002. Schriftenreihe Verfassungsrecht in Forschung und Praxis ; 6), 2002.
- ⁴⁰ *Michael Silagi*: Staatsuntergang und Staatennachfolge... I. m. 66. old.
- ⁴¹ Das Recht der Staatensukzession (The Law of State Succession). I. m. 154. old.
- ⁴² Uo. 159–160. old.
- ⁴³ Uo. 162–164. old.
- ⁴⁴ Uo. 160–162. old. Erre a témára lásd bővebben Mojmir MRAK: [Hrsg.]: Succession of states / ed. By Mojmir Mrak. – The Hague [u.a.]: Nijhoff, 1999. (Developments in international law; 33). Ebben elsősorban az egykori Jugoszlávia államutódlásának problémáit tárgyalták, de Csehszlovákia szétesését szintűgy, mint a Közép- és Kelet európai országok identitásának kérdését. Lásd továbbá Jugoszlávia felbomlására: Ignaz Seidl-Hohenveldern: Staatennachfolge in Vermögen, Archive und Schulden des früheren Jugoslawien. Liber Anicorum Kalt-Heinz Böckstiegel: Law of International Business and Dispute Settlement in the 21st Century. Edited by Robert Briner etc. Köln–Berlin–Bonn–München. 2001, 727–740. old., Theodor Schweisfurth–Karlen Blöcker: Zur Rechtsnachfolge in Auslandvermögen der ehemaligen Nationalbank der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien. In. Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrecht. 18. Jahrgang. Herausgeber: Prof. Dieter Henrich usw. 1998. 187–191. old.
- ⁴⁵ Uo., illetve Ana Stanić: Financial Aspects of State Succession: The Case of Yugoslavia. In. European Journal of International Law. Vol. 12 (2001) No. 4. 751–779.
- ⁴⁶ Palánkai Tibor i. m. 6. old.
- ⁴⁷ Uő.: 7–8. old.
- ⁴⁸ Das Recht der Staatensukzession i. m. 169–170., 182. és 190. old.